

به نامر دانای توانا

پیش‌گفتار

زبان

رمز‌آمیزترین آفریده‌ی انسان. اگر خدا انسان را آفرید، انسان هم زبان را آفرید و هم‌چنان که خداوند در انسان به‌شگفتی نگرست، انسان نیز هزاران سال در بهتِ این آفرینه‌ی رازوارِ خود فرورفت تا سرانجام از بهت و خیرگی بیرون آمد و با خود گفت: «باید بدانم؛ باید از رازِ آن‌چه گویا خود ساخته‌ام، آگاه شوم.» و نشست و اندیشید؛ اندیشید؛ اندیشید تا ناگاه به رازی بزرگ‌تر پی‌برد؛ رازی که بهت‌زدگی‌اش را دوجندان کرد: او هنگام اندیشیدن با خود حرف می‌زد! در دلش آرام با خود سخن می‌گفت و گویا اندیشیدن یعنی همان سخن‌گفتنِ بی‌صدا با خود. و این‌جا بود که زبان برای او مهم‌تر از آنی شد که بود. زبان نه فقط راه ارتباط او با هم‌نوعانش بلکه ابزار اندیشه و تفکر او بود.

اندیشه و تفکر

این والاترین برتری انسان بر دیگر موجودات؛ این تنها جنگ‌افزار آدمی در نبرد با سپاه نادانی‌ها، خرافه‌پرستی‌ها، دروغ‌ها و ناراستی‌ها. پس گرامی‌اش داشت و بر ما ایرانیان است که گرامی‌اش بداریم. زبان را می‌گوییم؛ زبان مادری‌مان را. زبانی که هزاران سال تجربه‌های تلخ و شیرین مردم این سرزمین را در سینه‌ی خود نقش بسته‌است. زبانی که با آن، بزرگ‌مردان میهنمان خطر به اندیشیدن کرده‌اند. خردمردانی چون بزرگ‌مهر، بُرزویه، روزبه، بوعلی، فردوسی، خیام، رازی، حافظ و ... که اگر گاهی هم به اجبار یا اقتضای روزگار به عربی نوشته‌اند اما بی‌گمان در دل فارسی حرف زده‌اند و فارسی اندیشیده‌اند! پس بیایید ما نیز زبانمان را بیش‌تر بشناسیم و به کمک آن بهتر بیندیشیم تا ایرانیان بهتری باشیم!

و اما درباره‌ی این کتاب:

هدف اصلی این کتاب، بیان عمیق و دقیق مطالبی از کتاب‌های زبان فارسی سه سال دبیرستان است که در آزمون سراسری مطرح می‌شوند. ترتیب آموزش مطالب در این کتاب هماهنگ با ترتیب مطالب در کتاب زبان فارسی ۱۳ (سال سوم دبیرستان) است که امکان مطالعه‌ی درس‌به‌درس را به شما می‌دهد. در این کتاب علاوه بر تست‌های برگزیده‌ی آزمون سراسری و المپیادهای ادبی پرسش‌های چهارگزینه‌ای بسیاری طراحی شده‌است تا از این راه، خلأ تست‌های تألیفی هم‌سنگ با تست‌های آزمون سراسری تا حد زیادی پر شود.

با این که نگاه من در این کتاب به آزمون سراسری بوده‌است، اما هم‌چنان دید تحلیلی و علمی را در آموزش مطالب حفظ کرده‌ام و هر جا که ممکن بوده‌است شما را با گوشه‌ای از ظرافت‌ها و ظرفیت‌های زبان فارسی آشنا نموده‌ام و هر جا که تنگنای کنکور مجال این کار را از من گرفت، به شما نشانیِ مطلب را در کتاب «زبان فارسی، راهبردهای یاددهی و یادگیری»^۲ داده‌ام تا برای درک عمیق‌تر و گسترده‌تر مفاهیم و حل تمرین‌های بیش‌تر از این کتاب راه‌گشا بهره ببرید.

امیدوارم که خواندن این کتاب - و دیگر کتاب‌های نشر دریافت - راهی باشد برای رهاشدن شما و همه‌ی دانش‌آموزان

کشورمان از زجر حفظ‌کردن و آشنا شدن با لذت دریافتن!

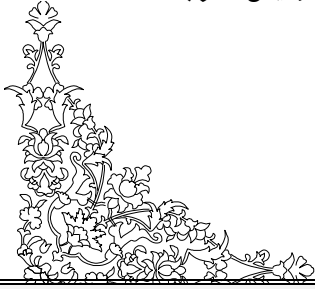
به این امید
هامون سبطی

۱- مربوط به رشته‌های غیرعلوم‌انسانی. البته مطالب کتاب زبان فارسی رشته‌ی علوم انسانی با دیگر رشته‌ها تفاوت زیادی ندارد و این کتاب برای دانش‌آموزان عزیز رشته‌ی علوم انسانی نیز کاملاً قابل‌استفاده است و نیاز آن‌ها را در پاسخ‌گویی به پرسش‌های آزمون سراسری برآورده می‌کند. فقط ترتیب درس‌ها در این کتاب و کتاب درسی این عزیزان متفاوت است.

۲- نوشته‌ی هامون سبطی و غلامرضا عمرانی، که ابتدا در انتشارات اندیشه‌سازان به‌چاپ رسید و در حال حاضر انتشارات مبتکران نشر آن را به‌عهده دارد. در این دو جلد کتاب، مبحث‌های دستوری به شکل کاملاً پایه‌ای آموزش داده‌شده‌است و به‌جای تست، تمرین‌های فراوان و گوناگونی در آن مطرح‌شده‌است که مطالعه‌ی آن برای داوطلبان به‌ویژه از سال سوم دبیرستان، بسیار سودمند است.

بدون محبت هم کاران ارجمندم خانم **معصومه عمین**، آقایان **محمد امیر سلیمانی**،
امیر حسین هاشمی و **دکتر مرتضی حسن زاده** که ویراستاری علمی، زبانی و فنی این
کتاب را برعهده گرفتند و تلاش دوست صاحب ذوقم جناب آقای مجید اکبری
که طراحی جلد و نظارت فنی این کتاب بر دوش ایشان بوده است و این اثر به
سرانجام نمی‌رسید.
از این عزیزان سپاسگزارم.

تعریف نمادهای به‌کار رفته در این

۱- **درس:** بیان تعریف‌ها یا مطالب پایه‌ای

۲- **نکته:** زیر موضوع‌های مربوط به یک موضوع اصلی یا راه‌های میان‌بر

۳- **توجه:** توضیح نکته‌هایی که با بدفهمی همراهند یا باعث اشتباه می‌شوند

۴- **به‌یاد بسپاریم:** بیان موارد پرکاربرد

۵- **یادآوری:** آ- بیان نکته‌های گفته‌شده یا مطالب سال‌های گذشته
ب- بیان ارتباط میان مفهوم‌های جدید و مفهوم‌های قبلی

۶- **راهنمایی:** بیان نکته‌ای که در رسیدن به پاسخ سؤال راه‌گشاست، قبل از بیان مستقیم راه‌حل و پاسخ

فهرست

درس اول

ولجها

- گام اول، پرسش و پاسخ ۱
- گام دوم، تست‌های آموزشی ۷
- دوره‌ی نکته‌های پر کاربرد ۱۶
- گام سوم، آزمون ۱۷

قاعده‌های زبان

- گام اول، پرسش و پاسخ ۲۰
- گام دوم، تست‌های آموزشی ۲۶
- دوره‌ی نکته‌های پر کاربرد ۳۰
- گام سوم، آزمون ۳۱

درس دوم

جمله‌ها

- گام اول، پرسش و پاسخ ۳۵
- گام دوم، تست‌های آموزشی ۴۱
- دوره‌ی نکته‌های پر کاربرد ۴۷
- گام سوم، آزمون ۴۸

تکواژها

- گام اول، پرسش و پاسخ ۵۲
- گام دوم، تست‌های آموزشی ۵۶
- دوره‌ی نکته‌های پر کاربرد ۸۰
- گام سوم، آزمون ۸۲

درس سوم

ویرایش

- گام اول، پرسش و پاسخ ۹۲
- گام دوم، تست‌های آموزشی ۱۰۹
- دوره‌ی نکته‌های پر کاربرد ۱۲۵
- گام سوم، آزمون ۱۲۷
- دور از چشم کنکور ۱۳۳

درس‌های چهارم تا ششم

- گام دوم، تست‌های آموزشی ۱۳۵
- دوره‌ی نکته‌های پر کاربرد ۱۴۶
- گام سوم، آزمون ۱۴۷

درسهای هفتم و هشتم

گروه فعلی

- گام اول، پرسش و پاسخ ۱۵۰
- گام دوم، تستهای آموزشی ۱۵۶
- دوره‌ی نکته‌های پرکاربرد ۱۶۴
- گام سوم، آزمون ۱۶۶

درس نهم

جمله‌ی ساده و اجزای آن

- گام اول، پرسش و پاسخ ۲۳۶
- گام دوم، تستهای آموزشی ۱۹۲
- دوره‌ی نکته‌های پرکاربرد ۲۳۶
- گام سوم، آزمون ۲۳۹

درسهای دهم تا دوازدهم

- گام دوم، تستهای آموزشی ۲۵۰
- گام سوم، آزمون ۲۵۷

درسهای سیزدهم تا شانزدهم

گروه اسجی

- گام اول، پرسش و پاسخ ۲۶۰
- گام دوم، تستهای آموزشی ۲۸۲
- دوره‌ی نکته‌های پرکاربرد ۳۱۴
- گام سوم، آزمون ۳۱۶

درسهای هفدهم تا بیست و چهارم

ساختجان واژه‌ها

- گام اول، پرسش و پاسخ ۳۲۴
- گام دوم، تستهای آموزشی ۳۳۸
- دوره‌ی نکته‌های پرکاربرد ۳۷۵
- گام سوم، آزمون ۳۷۶

آزمون کلی

ساختجان واژه‌ها

- آزمون کلی ۱ ۳۸۱
- آزمون کلی ۲ (تستهای آزمون سراسری ۱۳۹۵) ۳۸۸

درس اول

اولین درس کتاب زبان فارسی ۳ مربوط به دو مبحث «واج شناسی» و «قاعده‌های زبان» است که ابتدا به سراغ واج‌ها می‌رویم. ما در این جا به بررسی مطالب و نکته‌های کاربردی می‌پردازیم و فرض مان بر این است که شما مفهومی پایه‌ای مانند تعریف واج یا صامت و مصوت را می‌دانید.

واج‌ها

گام اول

پرسش و پاسخ

پرسش اول: آیا واج‌ها همان حروف الفبا هستند؟

پاسخ: نه دقیقاً؛ تعداد واج‌های زبان فارسی ۲۹ است (۲۳ صامت و ۶ مصوت) در حالی که خط فارسی ۳۲ حرف دارد. درست است که ما اغلب واج‌ها را به کمک یکی از حروف الفبا نشان می‌دهیم اما میان واج‌ها و حروف تناظر یک‌به‌یک برقرار نیست. در خط فارسی برای سه واج «ا»، «آ»، «آ» هیچ حرف ویژه‌ای در نظر گرفته نشده است. هم‌چنین گاهی یک واج با چند حرف نشان داده می‌شود؛ مثل چهار حرف «ز، ذ، ظ، ض» که همگی نشانه‌ی یک واج واحد هستند. گاهی نیز، یک حرف نشانه‌ی چند واج است؛ مثل حرف «ی» که هم صدای «i» می‌دهد هم صدای «y».

این استثناهای نسبتاً پرشمار باعث شده است که میان مجموعه‌ی واج‌ها و مجموعه‌ی حروف الفبا در زبان فارسی تناظر یک‌به‌یک وجود نداشته باشد.

پرسش دوم: در خط فارسی کدام «واج‌ها» با بیش از یک حرف نشان داده می‌شوند؟

پاسخ: (اگر برای رسیدن به پاسخ این پرسش ساده، فودتان را به زحمت نینداخته‌اید و فوری آمده‌اید این‌ها پاسخ را بفوانید، دارید راه را به فطامی‌روید. باید ذهن‌تان را به فعالیت و جست‌وجوی عادت دهید. سرپلسه‌ی کنگور نه من همراه شما هستم نه هیچ‌کس دیگری که به جای شما فکر کند. پس لطفاً تنبلی ذهنی را کنار بگذارید و از نیروی اندیشه‌تان - که تنها ابزار شما برای موفقیت در کنگور و هم‌پنین تنها برتری شما نسبت به سایر پانداران است - استفاده کنید. زیان نمی‌کنید، مطمئن باشید!)

خُب، شک ندارم که پاسخ شما هم این شش واج است: ۱- / ز / ۲- / س / ۳- / ت / ۴- / غ / ۵- / ه / ۶- / ا / ۷- / ع /

البته شاید این آخری، یعنی واج همزه را از قلم انداخته باشید. توجه داشته باشید که در زبان فارسی بین صدای «ه» و «ع» تفاوتی

تکواژها

گام اول

پرسش و پاسخ

همان‌طور که می‌دانید تکواژ به جزئی از زبان گفته می‌شود که از یک یا چند واج تشکیل شده و دارای معنا یا کارکرد دستوری است و نمی‌توان آن را به اجزای معنادار یا دستوری کوچک‌تری تجزیه کرد؛ پس به‌طور خلاصه:

تکواژ کوچک‌ترین جزء معنادار یا دستوری زبان است.

آیا این تعریف را واقعاً درست فهمیده‌اید؟ پس به پرسش‌های زیر پاسخ دهید:

پرسش اول: همه می‌دانیم که فعل «می‌رفتم» به سه تکواژ «می + رفت + م» تجزیه می‌شود؛ اما مگر نگفتیم که تکواژ

کوچک‌ترین جزء معنادار زبان است؛ معنای «می» و «م» چیست؟

پاسخ:

منظور از معنادار داشتن تکواژ، مترادف داشتن نیست.

هر تکواژ بر مفهومی دلالت دارد. به همین دلیل معنادار است؛ مثلاً در فعل «می‌رفتم»، «می» مفهوم استمرار و تکرار را به فعل اضافه می‌کند و «م» به یک شخص (اول شخص مفرد) اشاره دارد، اما نمی‌توان برای «می» و «م» مترادف پیدا کرد و مثلاً گفت: می = ... م = ...

تجزیه: بین تکواژها و مفهوما در دو مجموعه‌ی زیر با رسم پاره‌خط تناظر برقرار کنید:

تکواژها {چه، چی، سا، ستان، بان، مند}

مفهوم‌ها {دارندگی، مکان، محافظت، کوچکی، همانندی، شغل}

این مثال‌ها می‌تواند کمک‌تان کند: دفترچه، معدن‌چی، پریسا، کودکستان، باغبان، شکوهمند

پرسش دوم: می‌دانیم که فعل «گفته‌بودم» از تکواژهای «گفت + ه + بود + م» تشکیل شده‌است. «گفت» به عمل، «بود»

به زمان و «م» به شخص اشاره دارد؛ اما «ه» این میان چه کاره است؟ واضح است که «ه» به هیچ مفهومی اشاره ندارد؛

پس چرا آن را تکواژ به حساب می‌آوریم؟

پاسخ: دوباره به تعریف تکواژ توجه کنید: «کوچک‌ترین جزء معنادار یا دستوری زبان»، در این جا «ه» کارکرد دستوری دارد؛ زیرا

از بن ماضی «گفت» صفت مفعولی «گفته» را ساخته‌است.

پرسش سوم: در واژه‌ی «خانگی» که از خانه (اسم) + گ (صامت میانجی) + ی (پس‌وند نسبت) ساخته شده‌است، آیا صامت میانجی «گ» را باید تکواژ به شمار آورد؟

پاسخ: نه؛ زیرا صامت «گ» در این واژه هیچ مفهومی ندارد. از نظر دستوری نیز تغییری در واژه ایجاد نکرده‌است. پس چه کاری کرده‌است؟ بله، بین دو مصوّت (مصوّت «ی») و «کسره» ی پایان خانه (= خان) میانجی‌گری کرده‌است؛ پس کارکرد آوایی دارد؛ اما کارکرد معنایی و دستوری ندارد.

 صامت‌های میانجی تکواژ نیستند؛ زیرا فقط کارکرد آوایی دارند، اما کارکرد معنایی و دستوری ندارند.

فب، این از تعریف تکواژ. برای مطالعه و تمرین بیش‌تر در این زمینه، مبحث «تکواژ چیست؟» در درس سوم جلد اول کتاب راهبردهای زبان فارسی را مطالعه کنید. حالا برویم به سراغ دسته‌بندی تکواژها.

پرسش چهارم: تفاوت تکواژ آزاد و تکواژ وابسته چیست؟

پاسخ: تکواژ آزاد می‌تواند به‌عنوان یک واژه‌ی مستقل به کار رود اما تکواژ وابسته - با آن که معنا و کارکرد دستوری دارد - همیشه به تکواژهای دیگر می‌چسبد و هیچ‌گاه مستقلاً به‌عنوان یک واژه در زبان کاربرد ندارد؛ نمونه:

«کارخانه» یک واژه است و از دو تکواژ ساخته شده‌است: کار + خانه. هم «کار» و هم «خانه» می‌توانند در جاهای دیگر، خود به‌عنوان یک واژه‌ی مستقل به‌کار روند؛ بنابراین، واژه‌ی «کارخانه» از دو تکواژ آزاد ساخته شده‌است.

«کارگاه» نیز یک واژه است و از دو تکواژ «کار» + «گاه» تشکیل شده‌است. «گاه» در این واژه به مفهوم مکان اشاره دارد (پس تکواژ است) اما در فارسی امروز هیچ‌وقت «گاه» مستقلاً به‌عنوان یک واژه (در معنی «جا و مکان») به کار نمی‌رود (مثلاً هیچ‌وقت نمی‌گوییم «گاه خرید کتاب کجاست؟»؛ بنابراین «کارگاه» یک واژه است که از یک تکواژ آزاد و یک تکواژ وابسته تشکیل شده‌است.

 بن‌های ماضی و مضارع، تکواژ آزاد به‌شمار می‌آیند، گرچه برخی از آن‌ها به‌عنوان واژه‌ی مستقل، کاربرد ندارند.

پرسش پنجم: حرف‌های اضافه (از، به، بر، برای، درباره‌ی، به‌جز و...)، پیوندهای وابسته‌ساز (که، تا، اگر، زیرا و...)، پیوندهای هم‌پایه‌ساز (و، یا، اما، ولی، بلکه) و نقش‌نماهای منادا (ای، یا، الف پایانی) تکواژ وابسته‌اند یا تکواژ آزاد؟

پاسخ: همه‌ی این تکواژها، مستقلاً به‌عنوان یک واژه به کار می‌روند، پس تکواژ آزادند (برخی معنا و مفهوم روشنی دارند مثل «برای» و «اگر» و برخی مفهوم زیادی ندارند اما کارکرد دستوری دارند مثل «که») به‌جز «الف پایانی» که مستقلاً به کار نمی‌رود و تکواژ وابسته است؛ مثلاً در «حافظا»

پرسش ششم: منظور از تکواژ تصریفی و تکواژ اشتقاقی چیست؟

پاسخ: تکواژهای وابسته را به دو دسته‌ی تصریفی و اشتقاقی تقسیم می‌کنند. تکواژ اشتقاقی واژه‌ای جدید می‌سازد، اما تکواژ تصریفی واژه‌ی جدیدی نمی‌سازد. نمونه:

- «افراشتم» از چه مصدری است؟ پاسخ: افراشتن

حالا یک بار پیش‌وند «می» و بار دیگر پیش‌وند «بر»^۱ را به این واژه می‌افزاییم:

۱- می‌افراشتم ۲- برافراشتم

- «می‌افراشتم» از چه مصدری است؟ پاسخ: افراشتن

- «برافراشتم» از چه مصدری است؟ پاسخ: برافراشتن

همان‌طور که دیدید با اضافه شدن «بر» به «افراشتم» واژه‌ی جدیدی ساخته‌شد، اما افزودن «می» به «افراشتم» واژه‌ای جدید نساخت. ← «می» تکواژ وابسته‌ی تصریفی و «بر» تکواژ وابسته‌ی اشتقاقی است.

 تعداد تکواژهای تصریفی در زبان فارسی بسیار کم است؛ پس همین حالا آن را به ذهن بسپارید.

◀ برای اسم‌ها: ۱- نشانه‌های جمع (ها، ان، ات، ین) ۲- «ی» نکره‌ساز ۳- الف ندا

◀ برای صفت‌ها: ۱- تر ۲- ترین

◀ برای فعل‌ها: ۱- سه پیش‌وند می، ب، ن ۲- شناسه‌ها

سایر پیش‌وندها، پس‌وندها و میان‌وندها تکواژ وابسته‌ی اشتقاقی هستند (که با آن‌ها در درس‌های ساختمان واژه‌ها به‌طور کامل آشنا خواهیم شد).

پرسش هفتم: چرا نقش‌نمای اضافه و صفت (کسره‌ی پیش از مضاف‌الیه یا صفت) واژه به حساب می‌آید؟

پاسخ: شکی نیست که این کسره یک تکواژ است، زیرا هم معنا دارد هم کارکرد دستوری؛ مثلاً، در ترکیب «هوشِ شما» کارکرد دستوری کسره، ایجاد ارتباط میان مضاف و مضاف‌الیه است و از نظر معنایی به مفهوم تعلق اشاره دارد. از طرفی می‌دانیم که در زنجیره‌ی سخن، هر تکواژ، یا خود مستقلاً یک واژه است یا جزئی از یک واژه‌ی بزرگ‌تر؛ بنابراین اگر بخواهیم در ترکیبی مانند «هوشِ شما» کسره را یک واژه‌ی مستقل به حساب نیاوریم، باید آن را جزئی از یک واژه‌ی بزرگ‌تر بدانیم؛ یعنی باید بگوییم که ترکیب «هوشِ شما» از دو واژه‌ی «هوش» و «شما» (یا «هوش» و «شما») تشکیل شده‌است و آشکار است که این گفته را هیچ فارسی‌زبانی نخواهد پذیرفت؛ به‌همین دلیل ناچاریم بپذیریم که ترکیب «هوشِ شما» از سه واژه‌ی «هوش»، «ل» و «شما» تشکیل شده‌است. (از برهان فلف استغاره‌گریم!)

پرسش هشتم: نقش‌نمای اضافه و صفت، تکواژ آزاد است یا وابسته؟

پاسخ: اغلب دسته‌بندی‌های علمی استثنا نیز دارند. در واقع نقش‌نمای اضافه و صفت یکی از استثنائات این دسته‌بندی است؛ یعنی نه آزاد است و نه وابسته. (فعلاً زیر این جمله‌ی آفر فط نکشید چون کنگوری نیست!) آزاد نیست زیرا هیچ‌گاه به تنهایی و مستقل به کار نمی‌رود. (آفر همه‌اش یک مهبوت که پیش‌تر نیست، چه طور تنها به کار رود؟) وابسته هم نیست زیرا همان‌طور که در پاسخ پرسش قبل دیدیم، باید آن را یک واژه‌ی مستقل به‌شمار آورد. **هال تکلیف چیست؟** اگر منظورتان این است که باید در تست‌ها چه کار کنید؛ فرض را بر آزاد بودن کسره‌ی اضافه و صفت بگذارید. (هال زیر این جمله فط بکشید.)

۱- توجه داشته‌باشید که «بر» در ابتدای فعل‌هایی مانند: برخورد، برآمد، برچید، برافراشت و... پیش‌وند فعل است نه حرف اضافه. پیش‌وند فعل تکواژ وابسته است اما حرف اضافه تکواژ آزاد.

فعل‌های مخفف «آم، ای، ایم، آید، آند»، ضمیرهای پیوسته‌ی شخصی (م، ت، ش، مان، تان، شان) و پیوند هم‌پایه‌ساز «و» که معمولاً «و» تلفظ می‌شود (مثلاً: من و تو = من تو) مانند کسره‌ی نقش‌نما، استقلال آوایی ندارند و به همین دلیل هیچ‌گاه مستقل در کلام به کار نمی‌روند اما به همان دلیلی که کسره‌ی نقش‌نما را یک واژه به‌شمار آوردیم، این‌ها نیز واژه به‌شمار می‌آیند.

نقش‌نمای اضافه و صفت، فعل‌های مخفف، ضمیرهای پیوسته‌ی شخصی و هم‌پایه‌ساز «و» یک تکواژ آزاد و یک واژه به‌شمار می‌آیند.

پرسش نهم: در پایان کدام فعل‌ها تکواژ تهی به‌کار می‌رود؟

- پاسخ: ۱) سوم شخص مفرد ماضی؛ مثال: می‌رفت \emptyset ، رفته بود \emptyset ، رفته است \emptyset
 ۲) دوم شخص مفرد امر و نهی؛ مثال: برو \emptyset ، نیا \emptyset ، برگرد \emptyset
 ۳) سه فعل مضارع اخباری: است \emptyset ، هست \emptyset ، نیست \emptyset

پرسش دهم: در کدام یک از انواع ماضی، سوم شخص مفرد، شناسه‌ی «د» می‌گیرد نه شناسه‌ی تهی و در کدام نوع

ماضی، سوم شخص مفرد دو شناسه‌ی تهی دارد؟ (فودتان فکر کنید!)

پاسخ: ماضی التزامی؛ مثال: رفته‌باشد: رفت + ه + باش + د

ماضی مستمر؛ مثال: داشت می‌رفت: داشت + \emptyset + می + رفت + \emptyset

پرسش یازدهم: آیا در پایان فعل‌های آینده، مثل «خواهدرفت» باید شناسه‌ی تهی در نظر گرفت؟

پاسخ: نه؛ زیرا در همه‌ی ساخت‌های فعل آینده، شناسه‌ی مشخصی به کار می‌رود و جای شناسه هیچ‌گاه خالی نیست؛

مثال: خواهدرفت = خواه + د + رفت
شناسه

توجه کنید که «رفت» در «خواهدرفت» مصدر کوتاه است (خواهدرفتن = خواهدرفتن) نه فعل سوم شخص مفرد ماضی (خواهدرفت \neq خواهد او رفت) بنابراین بعد از «رفت» اصلاً شناسه‌ای نباید بیاید؛ چه تهی چه غیر آن؛ خلاصه این که:

در فعل آینده، شناسه‌ی تهی به‌کار نمی‌رود.

علاوه‌بر فعل‌های آینده در برخی از فعل‌ها که به کمک فعل‌های کمکی «باید-نباید» یا «می‌شود-نمی‌شود» و ... ساخته می‌شود، فعل اصلی به شکل مصدر کوتاه می‌آید، که طبیعتاً باز هم نباید در پایان این مصدرهای کوتاه، شناسه‌ی تهی در نظر گرفت؛ نمونه:

باید رفت (= رفتن): بای + د + رفت \Leftarrow یک واژه و سه تکواژ

نباید گفت (= گفتن): ن + بای + د + گفت \Leftarrow یک واژه و چهار تکواژ

نمی‌شود در نظر گرفت (= در نظر گرفتن): ن + می + شو + د + در + نظر + گرفت \Leftarrow یک واژه و هفت تکواژ

فسته نباشید! حال برای مرور و تثبیت آن‌چه یادگرفته‌اید و آشنایی با نکته‌های ظریف، به تست‌های آموزشی پاسخ دهید. یادتان باشد که فوآندن پاسخ تست‌های آموزشی ضروری است.

گام دوم

تست‌های آموزشی

۱۹- در جمله‌ی «در داستان‌های کهن ایران و اساطیر باستان، سیمای انقلابی کاوه‌ی آهنگر بی‌نظیر است.» به ترتیب چند تکواژ آزاد و چند تکواژ وابسته به کاررفته‌است؟

(۴) ۱۸ و ۵ (۳) ۱۸ و ۶ (۲) ۱۹ و ۵ (۱) ۱۹ و ۶

اول کسره‌گذاری کنید: (با مداد نقش‌نماهای اضافه و صفت را مشخص کنید).

پاسخ: در (آ) + داستان (آ) + ها (و) + ی * (آ) + کهن (آ) + (آ) - + ایران (آ) + و (آ) + اساطیر (آ) + (آ) - + باستان (آ) + سیمای (آ) + ی (آ) + انقلاب (آ) + ی (و) + (آ) - + کاوه (آ) + ی (آ) + آهن (آ) + گر (و) + بی ** (و) + نظیر (آ) + است (آ) + Ø (و) ← ۱۹ تکواژ آزاد و ۵ تکواژ وابسته

* توجه داشته‌باشید که تکواژ مورد نظر ما، در این جا کسره است نه صامت میانجی «ی» (از یادتان که نرفته؟ صامت میانجی تکواژ به حساب نمی‌آید؛ به همین دلیل آن را جزئی از تکواژ قبل یا بعد به‌شمار می‌آوریم).

** «بی» و «با» هرگاه در ساختار یک واژه به‌کار روند، پیش‌وند و در نتیجه تکواژ وابسته به‌شمار می‌آیند؛ به این دو مثال توجه کنید:

یک واژه
بی‌توجهی نکن.
↓
تکواژ وابسته

یک واژه یک واژه
بی‌تو هیچ جایی نمی‌روم.
تکواژ آزاد

تمرین: مشخص کنید، «بی» و «با» در مثال‌های زیر تکواژ آزادند یا وابسته.

۱- کار بی‌فایده‌ای بود.

۲- با تلاش پی‌گیر شما به نتیجه رسیدیم.

۳- انسان با فکر قبل از عمل اندیشه می‌کند.

۴- با فکر و ژرف‌نگری نمی‌توان همه‌ی اسرار عالم را کشف کرد.

۵- انسان به بسیاری از پرسش‌های خود با تجربه پاسخ گفته‌است.

۶- همه او را در این کار با تجربه می‌دانستند.

۲۰- جمله‌ی «در داستان‌های کهن ایران و اساطیر باستان، چهره‌ی انقلابی کاوه‌ی آهنگر بی‌نظیر است.» از چند کلمه (واژه) ساخته شده‌است؟

(۴) ۲۰ (۳) ۱۹ (۲) ۱۸ (۱) ۱۷

برای شمارش واژه‌ها به چیزی جز تشخیص و شمّ زبانی خود توجه نکنید. اهل هر زبانی، می‌توانند به سادگی جمله‌های آن زبان را واژه به واژه تلفظ کنند. شما هم فارسی‌زبان‌اید، پس می‌توانید هر جمله‌ای را واژه به واژه بخوانید. فقط توجه داشته باشید که باید کسره‌ها را واژه‌ای جداگانه در نظر بگیرید.

پاسخ: در + داستان‌ها* + ی + کهن + + ایران + + اساطیر + + باستان + چهره + ی + انقلابی + + کاوه + ی + آهنگر + بی‌نظیر + است ← ۱۹ واژه

* حتماً یادتان هست که «ها» از تکواژهای وابسته‌ی تصریفی است؛ یعنی به تنهایی واژه نیست؛ پس توجه داشته باشیم که:

«نشانه‌های جمع»، «ی نکره»، «تر و ترین» و «الف ندا» واژه‌ی جداگانه‌ای به شمار نمی‌آیند.

۲۱- در جمله‌ی «هدف اصلی داستان این است که شکارگر آزادی، خود نخست در دامی بیفتد که می‌نهد تا سپس نوبت به انسان‌های آزادی برسد که در ادامه گرفتار این دسیسه خواهند شد.» به ترتیب چند تکواژ تصریفی و چند تکواژ اشتقاقی به کار رفته است؟

(۱) ۶-۹ (۲) ۴-۱۱ (۳) ۳-۸ (۴) ۵-۷

یک بار به دنبال تکواژهای تصریفی بگردید و بار دیگر به دنبال تکواژهای اشتقاقی؛ توجه داشته باشید که «ی» نکره‌ساز تکواژ تصریفی است اما «ی» اسم‌ساز (مصدری) که از صفت، اسم می‌سازد و «ی» صفت‌ساز (نسبی) که از اسم، صفت می‌سازد، تکواژ اشتقاقی هستند زیرا واژه‌ی جدیدی می‌سازند.

◀ چند نمونه از «ی» اسم‌ساز (مصدری): شادی، سبزی، شکوه‌مندی، رهایی، بزرگواری، مردم‌آزاری، نوع‌دوستی، راهنمایی معمولاً در این واژه‌ها تکواژ «ی» مفهومی معادل «بودن» یا «کردن» دارد:

نوع‌دوستی = نوع‌دوست بودن

راهنمایی = راهنمایی کردن

◀ چند نمونه از «ی» صفت‌ساز (نسبی): تهرانی، آسمانی، ادبی، فکری، کلی، جزئی، انسانی، حیوانی، الهی، خانگی، هفتگی، همیشگی، احساساتی، انتخاباتی

پاسخ: تکواژهای تصریفی به کار رفته در این جمله عبارت‌اند از:

(۱) شناسه‌ی تهی در فعل «است»
 (۲) «ی» نکره در «دامی»
 (۳ و ۴) پیش‌وند و شناسه در «بیفتد»
 (۵ و ۶) پیش‌وند و شناسه در «می‌نهد»
 (۷) «ها» در «انسان‌ها»
 (۸) «ی» نکره در «انسان‌های» * آزادی
 (۹ و ۱۰) پیش‌وند و شناسه در «برسد»
 (۱۱) شناسه در «خواهند شد»

* «ی» در پایان «انسان‌های» صامت میانجی است (تکواژ نیست). باز هم یادآوری می‌کنم که تکواژ «ی» با هر کاربردی (چه اشتقاقی چه تصریفی) صدای / i / می‌دهد و مصوّت است اما صامت «ی» / y / فقط می‌تواند نقش صامت میانجی را بازی می‌کند.

صامتِ ی (y =) هیچ‌گاه تکواژ نیست.

تکواژهای اشتقاقی به کار رفته در این جمله عبارت‌اند از:

- (۱) «ی» صفت‌ساز (نسبی) در «اصلی»
- (۲) «گر» در «شکارگر»
- (۳) «ی» اسم‌ساز (مصدری) در «شکارگر آزادی»
- (۴) «ار» در «گرفتار»

۲۲- عبارت تست ۳ از چند واژه تشکیل شده‌است؟

- (۱) ۳۲ (۲) ۳۳ (۳) ۳۴ (۴) ۳۵

پاسخ: هدف + اصلی + داستان + این + است + که + شکارگر + آزادی + خود + نخست + در + دامی + بیفتد + که + می‌نهد + تا + سپس + نوبت + به + انسان‌ها + ی + آزادی + برسد + که + در + ادامه + گرفتار + این + دسیسه + خواهند شد. (۳۴ واژه) (کسره‌گذاری که یادتان نرفته بود!)

۲۳- کدام گروه، از تعداد تکواژهای بیش‌تری ساخته شده‌است؟

- (۱) چهار کارگر کارگاهتان (۲) همان آدم‌های دیروزی (۳) دفترچه‌های آزمون امروز (۴) ماجراهای باورنکردنی

پاسخ:

گزینه‌ی اول: چهار + کار + گر + کار + گاه + تان * (۷ تکواژ)

مصوّت کسره در ضمیرهای پیوسته‌ی شخصی «مان، تان، شان» جزئی از واژه است و تکواژ مستقلمی به‌شمار نمی‌آید.

به این نمونه توجه کنید: **کتاب شما:** ۳ واژه و ۳ تکواژ / **کتابتان:** ۲ واژه و ۲ تکواژ

گزینه‌ی دوم: هم * + ان + آدم + ها + ی + دیروز ** + ی (۷ تکواژ)

* «هم» به ابتدای برخی از واژه‌ها اضافه می‌شود و واژه جدیدی می‌سازد:

هم + این ← همین هم + آن ← همان هم + چنین ← هم‌چنین هم + چنان ← هم‌چنان
هم + دیگر ← هم‌دیگر هم + راه ← هم‌راه هم + سر ← همسر هم + زاد ← هم‌زاد

«هم» در ساختار واژه‌ها تجزیه می‌شود و یک تکواژ به‌شمار می‌آید.

** دیگر «دی» در فارسی به معنی «دیروز» به کار نمی‌رود؛ بنابراین:

«دیروز» و «دیشب» یک تکواژ به‌شمار می‌آیند.

گزینه‌ی سوم: دفتر + چه + ها + ی + آزمون + امروز * (۷ تکواژ)

* دیگر «ام» در فارسی معنا و کاربرد ندارد؛ بنابراین:

«امروز»، «امسال» و «امشب» نیز در فارسی کنونی تجزیه نمی‌شوند و یک تکواژ هستند.

گزینه‌ی چهارم: ماجرا + ها + ی + باور + ن + کرد + ن + ی (۸ تکواژ)

شیوایی - قلم - او
۱ ۱ ۱ ۱ ۲

«ی» پایانی در «شیوایی» صدای «i» می‌دهد و معنای بودن دارد (شیوایی = شیوا بودن)؛ پس «ئی» اسم‌ساز (مصدری) است و خودش یک تکواژ به حساب می‌آید. هم‌چنین کسره‌ای که پس از «شیوایی» آمده تکواژ دیگری است که نباید از چشم ما دور بماند.^۱

نزدیکی - مبانی - فکری
۲ ۱ ۱ ۱ ۲

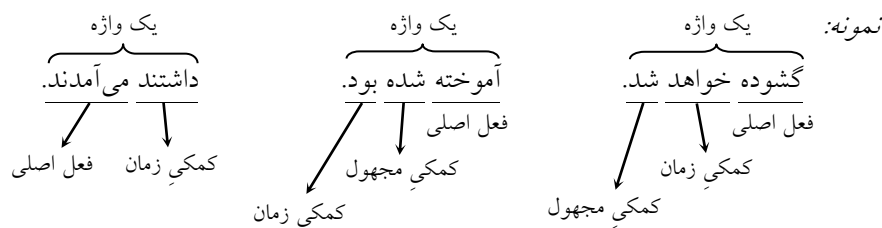
«ی» در «نزدیکی» صدای «i» می‌دهد و معنای بودن دارد (نزدیکی = نزدیک بودن)؛ بنابراین «ئی» اسم‌ساز است و یک تکواژ به حساب می‌آید. کسره‌ی بعد از «نزدیکی» نیز نقش‌نما است و یک تکواژ جداگانه به‌شمار می‌آید. «ی» در «مبانی» جزئی از ذات واژه است و تجزیه‌پذیر نیست (مبانی \neq میان + ی)، اما کسره‌ی بعد از «مبانی» همان نقش‌نمای خودمان است. «ی» در «فکری» صدای «i» می‌دهد و همان‌طور که دیدیم «ی» صفت‌ساز (نسبی) است و یک تکواژ به حساب می‌آید.

کشتی - باری - حامل - سوخت
۱ ۱ ۱ ۱ ۲ ۱ ۱

«ی» در «کشتی» تجزیه‌پذیر نیست و جزئی از ذات کلمه است اما در «باری»، «ئی» صفت‌ساز یا همان «ی» نسبی است (باری: مربوط به حمل بار).

*** این هم نکته‌ی آفر این تست:

فعل‌های کمکی همراه فعل اصلی یک واژه به‌شمار می‌آیند.

۲۵- عبارت «در این کتاب شعر نو از آغاز تا امروز نقد شده است؛ گرچه نویسنده در شعر برخی از سراینده‌گان سرشناس درنگ کرده است و با نگاهی کوتاه به آثار برخی دیگر کار را پی‌گرفته است.» دارای چند واژه و چند تکواژ است؟

۵۲ و ۳۹ (۴)

۵۱ و ۳۷ (۳)

۵۵ و ۳۸ (۲)

۵۲ و ۳۶ (۱)

کسره‌گذاری و شمارش تکواژها، واژه‌به‌واژه، یادتان نرود.

پاسخ: در این کتاب شعر - نو از آغاز تا امروز نقد شده است گرچه نویسنده در شعر - برخی از سراینده‌گان - سرشناس

۲ ۱ ۳ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۲ ۲ ۴ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱

درنگ کرده است و با نگاهی کوتاه به آثار - برخی دیگر کار را پی‌گرفته است. (۳۶ واژه و ۵۲ تکواژ)

۵ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۲ ۱ ۱ ۴ ۱

۱- این کسره به همراه صامت میانجی «y» خوانده می‌شود اما این صامت میانجی در خط فارسی نوشته نمی‌شود؛ یعنی می‌خوانیم: «شیوایی ی» اما می‌نویسیم: «شیوایی» در این باره، بعداً بیشتر توضیح می‌دهم.

* هنگام شمارش واژه‌ها باید دقت داشته باشیم که آیا واژه‌ی قبل از فعل با آن ترکیب شده و فعل مرکب ساخته است یا نه (آزمایش گسترش‌پذیری که یادتان هست؟) اگر جزء قبل از فعل با فعل ترکیب نشده باشد و گسترش‌پذیرد، یک واژه‌ی مستقل است اما در غیر این صورت جزئی از فعل به‌شمار می‌آید:

نقد شده است ← نقد موشکافانه‌ای / بی‌غرضانه‌ای / لغوی / فنی / و... شده است ← «نقد» گسترش پیدا می‌کند، پس جزئی از فعل نیست ← «نقد» یک واژه‌ی مستقل است.

درنگ کرده است ← درنگ مختصری / بسیار / کوتاهی / و... کرده است ← «درنگ» گسترش می‌پذیرد و جزء فعل نیست ← «درنگ» واژه‌ای مستقل است.

پی‌گرفته است ← «پی» گسترش نمی‌پذیرد؛ بنابراین جزئی از فعل مرکب است ← «پی‌گرفته است» بر روی یک واژه است که از پنج تکواژ تشکیل شده.

هنگام شمارش تعداد واژه‌ها به ساده و مرکب بودن فعل توجه داشته باشید!

** «نَده» پس‌وندی است که با بن مضارع صفت فاعلی می‌سازد: نویس + نَده ← نویسنده؛ بنابراین به‌اشتباه «نویسنده» را به سه تکواژ «نویس + نَده + ه» تجزیه نکنیم؛ زیرا «نَده» شناسه‌ی مربوط به سوم شخص جمع است و در فعل‌ها به‌کار می‌رود؛ اما «نویسنده» فعل نیست که شناسه بخواند. «سراینده» نیز صفت فاعلی است و دو تکواژ دارد: سُرَای + نَده

«نَده» یک تکواژ است و نباید به اشتباه آن را به «نَده + ه» تجزیه کرد.

۲۶- در عبارت «رستم را از بسیاری جهات ستوده‌اند اما توانایی و نامداری او در آن است که نماینده‌ی مردم است و پرورش‌یافته در ذهن هزاران‌هزار آدمی‌زاد» چند واژه و چند تکواژ به کار گرفته شده است؟

(۱) ۳۰ واژه و ۴۶ تکواژ (۲) ۲۸ واژه و ۴۴ تکواژ (۳) ۳۰ واژه و ۴۴ تکواژ (۴) ۲۷ واژه و ۴۴ تکواژ

پاسخ: رستم را از بسیاری جهات ستوده‌اند * اما توانایی * و نامداری * او در آن است که نماینده‌ی مردم است و

پرورش‌یافته در ذهن - هزاران‌هزار آدمی‌زاد. (۲۷ واژه و ۴۴ تکواژ)

* فعل‌های «آم، ای، ایم، آید، آند» را امروزه نمی‌توان تجزیه کرد؛ زیرا عناصر بی‌معنایی از این تجزیه حاصل می‌شود، بنابراین این فعل‌ها امروزه یک تکواژ (آزاد) به‌شمار می‌آیند؛ نمونه: **گرسنه‌ام**: ۲ تکواژ و ۲ واژه / **رفته‌اید**: ۳ تکواژ و ۱ واژه

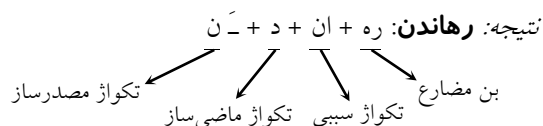
** حتماً با این ساختار آشنا هستید:

بن مضارع + ۱ ← **صفت فاعلی**؛ نمونه: توانا، شنوا، کوشا، رسا، رسانا، فریبا (از مصدر فریفتن)، شکيبا (از مصدر شکيبیدن)، زيبا (از مصدر زيبیدن)، رها (از مصدر رهیدن)، پایا، پویا، ایستا، تراوا (از مصدر تراویدن)، زایا، دارا، گوارا، و...

و دیدیم که تکواژ مصدرساز «نَ» در پایان همه‌ی مصدرها دیده می‌شود:

← **بن ماضی + نَ** ← مصدر؛ نمونه: رسانید + نَ ← **رسانیدن**؛ گذراند + نَ ← **گذراندن** و...

تمرین: تعداد تکواژهای این واژه‌ها را معین کنید: نامه‌رسان، خوش‌گذران، نیمه‌رسانا

پاسخ: نامه‌رسان: نامه + رس + ان / خوش‌گذران: خوش + گذر + ان / نیمه‌رسانا: نیم + ه + رس + ان + ا

****:** «سنت‌زدگی» را مرحله‌به‌مرحله تجزیه می‌کنیم:

(۱) سنت‌زدگی: سنت‌زده + گی («ی» اسم‌ساز که صامت میانجی «گ» به آن پیوسته‌است).

(۲) سنت‌زده: سنت + زده

(۳) زده: زد + ه

نتیجه: **سنت‌زدگی:** سنت + زد + ه + گی

تکواژ «_» که از بن ماضی صفت مفعولی می‌سازد؛ در پایان «سنت‌زده» به شکل «ه» نوشته می‌شود زیرا همان‌طور که می‌دانید در خط فارسی، کسره‌ی پایان واژه را به شکل «ه / ه» نشان می‌دهیم. اما این تکواژ کسره در واژه‌ی «سنت‌زدگی» دیگر به شکل «ه» نوشته نمی‌شود؛ زیرا در پایان واژه نیامده‌است. چند نمونه‌ی دیگر:

پختگی: پخت + ه + گی / **آشفتگی:** آشفت + ه + گی / **بازنشستگی:** باز (پیش‌وند) + نشست + ه + گی

کسره‌ای که در پایان صفت‌های مفعولی می‌آید اما به شکل «ه / ه» نوشته نمی‌شود، یک تکواژ است؛ از چشمان دور نماند.

تمرین: تکواژهای سازنده‌ی این واژه‌ها را مشخص کنید: «سادگی، دلدادگی، بی‌مایگی، دل‌شکستگی، ویژگی، سازندگی، بی‌چارگی»

پاسخ:

سادگی: ساده + گی / **دلدادگی:** دل + داد + ه + گی / **بی‌مایگی:** بی + مایه + گی / **دل‌شکستگی:** دل + شکست + ه + گی / **ویژگی:** ویژه + گی / **سازندگی:** ساز + نده + گی / **بی‌چارگی:** بی + چاره + گی (هرگروری که گررو نیست!) «ه» در پایان «چاره»، «ویژه» و «ساده» تکواژ نیست؛ زیرا، چاره ≠ چار + ه؛ ویژه ≠ ویژ + ه؛ ساده ≠ ساد + ه

فکر می‌کنم دیگر بهتر است برویم سراغ آزمون سراسری. اگر نکاتی باقی مانده باشد در تست‌های آزمون سراسری به آن‌ها فوایم بپردازم. البته به یاد داشته باشید که شفافیت دقیق و نرهای فارسی- که همگی تکواژ وابسته به شمار می‌آیند- تنها در صورتی ممکن است که درس‌های سافت‌مان واژه را مطالعه کرده باشید؛ پس تسلط کامل بر این مبنا و پاسخ‌گویی کامل به تست‌های آن ممکن نیست مگر این که درس‌های سافت‌مان واژه را مطالعه کنید. تصمیم با خودتان است؛ یا فعلاً به آن‌چه تا این جا یاد گرفته‌اید قناعت کنید و به سراغ تست‌های کنکور بروید (تدریس در این مرحله هم تست به تست شما را همراهی می‌کنم!) یا برای تسلط کامل بر این دو مبنا (تکواژشناسی و سافت‌مان واژه) به سراغ درس‌های سافت‌مان واژه‌ها (در پایان کتاب) بروید و بعد برگردید و به خدمت تست‌های کنکور برسید (نگران نباشید. منتظر شما هم می‌مانم!)

برگزیده‌ی تست‌های آزمون سراسری و الهپیاد ادبی

۱۰- عبارت «اوستا شاعر درد آشنا، شعر خود را در خدمت اعتقاد خویش قرار داده است.» چند تکواژ و چند واژه است؟

(سراسری، تهری ۸۱)

(۱) ۲۰ تکواژ و ۱۵ واژه (۲) ۲۰ تکواژ و ۱۶ واژه (۳) ۱۹ تکواژ و ۱۴ واژه (۴) ۱۸ تکواژ و ۱۴ واژه

(تعداد عددها: ۱۵) (جمع عددها: ۲۰) ^{**} شعر - خود را در خدمت - اعتقاد - خویش قرار داده است. * پاسخ: اوستا شاعر - درد آشنا
۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۲ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۵

* «درد آشنا» صفت مرکب است. (یک واژه است.); مانند واژه‌های مرکب «بلندقصد، خوش‌سخن، میهن‌دوست، آزادمش، درست‌کار، خداترس و...» که هیچ فارسی‌زبانی در این‌که یک واژه‌اند شک نمی‌کند (مگر آن‌که کنکور داشته باشد!!)؛ پس، «درد آشنا» مانند «بلندقصد» یا «کارخانه» یک واژه است که از دو تکواژ آزاد تشکیل شده است.

** «قرارداده‌است» فعل مرکب است زیرا «قرار» گسترش پیدا نمی‌کند؛ بنابراین «قرار» جزئی از فعل به‌شمار می‌آید. «است» نیز در این‌جا فعل کمکی زمان (مربوط به ماضی نقلی) است و همان‌طور که گفتیم، فعل‌های کمکی نیز جزئی از فعل‌اند و مستقلاً واژه به‌شمار نمی‌آیند ← آفرین بر شما که براساس آموخته‌ها و تمرین‌های قبلی گزینه‌ی اول را انتخاب کردید!

۱۱- جمله‌ی «این نوشته‌ها پر از نکات و لطایف تاریخی، اجتماعی، دینی و ادبی است.» به ترتیب دارای چند واژه و چند

(سراسری، ریاضی ۸۱)

تکواژ است؟

(۱) سیزده / هجده (۲) شانزده / بیست (۳) پانزده / نوزده (۴) چهارده / بیست و یک

پاسخ: (از این تست به بعد، برای ساده‌تر شدن کار، هر وقت پینی کتاب، در پاسخ تست‌ها، واژه‌ها به کمک ممیز از هم جدا شده‌اند و تکواژها به کمک +؛ اما شما از همان روش کشیدن خط زیر واژه‌ها و نوشتن تعداد تکواژ زیر هر خط استفاده کنید.)

این نوشت + ه + ها / پر / از / نکات / و / لطایف / - / تاریخ + ی / اجتماع + ی / دین + ی / و / ادب + ی / است + Ø
← ۱۴ واژه و ۲۱ تکواژ

اگر کسره‌گذاری یادتان نرفته باشد (!) گزینه‌ی چهارم را انتخاب کرده‌اید.

۱۲- عبارت «مردم در گذشته برای شروع کردن کارها، به سعد و نحس بودن ساعت‌ها اعتقاد داشتند.» چند تکواژ است؟

(سراسری، هنر ۸۱)

(۱) ۲۵ تکواژ (۲) ۲۷ تکواژ (۳) ۲۶ تکواژ (۴) ۲۴ تکواژ

پاسخ: مردم + در + گذشت + ه + برای + شروع + کرد + ن + کار + ها + به + سعد + و + نحس + بود + ن + ساعت + ها + اعتقاد + داشت + ن
← ۲۳ تکواژ

* در این تست، واژه‌ی «برای» به‌اشتباه، متشکل از دو تکواژ (برای +) فرض شده است؛ اما همان‌طور که می‌دانیم این تجزیه درست نیست زیرا «برای» در زبان فارسی معنا و کاربرد ندارد و تکواژ نیست؛ بنابراین «برای» را نمی‌توان به تکواژ «برای» و « - »

دوره‌ی نکته‌های پرکاربرد

- ۱- صامت‌های میانجی تکواژ نیستند.
- ۲- صامت «ی» هیچ‌گاه تکواژ نیست اما مصوت «ی» معمولاً تکواژ است.
- ۳- «ی» نکره‌ساز تکواژ تصریفی است؛ «ی» اسم‌ساز (مصدری) و «ئی» صفت‌ساز (نسبی) تکواژ اشتقاقی هستند.
- ۴- کسره‌ی نقش‌نما- که قبل از صفت پسین یا مضاف‌الیه می‌آید- یک تکواژ (آزاد) و یک واژه است.
- ۵- کسره‌ای که بین دو جزء واژه‌هایی مانند «پشت‌بام، رخت‌خواب، دردسر، سوءتفاهم و ...» می‌آید، میان‌وند به حساب می‌آید و تکواژ وابسته است.
- ۶- کسره‌ای که در پایان حرف‌های اضافه‌ی مرکب مانند «غیر، در مورد، به‌استثنای و ...» می‌آید تکواژ وابسته است.
- ۷- ضمیرهای پیوسته‌ی «-م، -ت، -ش، -مان، -تان، -شان» یک واژه‌ی مستقل و یک تکواژ آزادند.
- ۸- کسره‌ی ابتدای «-مان، -تان، -شان» و کسره‌ی پایان «برای» و «بدون» قابل تجزیه نیست.
- ۹- پسوندهای «-نده»، «-انه» و «-ترین» تنها یک تکواژند و قابل تجزیه نیستند.
- ۱۰- دو حرف اضافه‌ی «با» و «بی» اگر به‌تنهایی به‌کار روند، مانند دیگر حروف اضافه، تکواژ آزادند اما اگر در ابتدای صفت‌هایی مانند «باسواد» یا «بی‌باک» به‌کار روند، پیش‌وند و تکواژ وابسته به حساب می‌آیند.
- ۱۱- «ان» کاربردهای متفاوتی دارد (از بن مضارع صفت می‌سازد، مثل «خندان»؛ بر مفهوم صفت تأکید می‌کند، مثل جاویدان و ...) که در همه‌ی موارد تکواژ اشتقاقی است؛ اما «ان» جمع تکواژ تصریفی به‌شمار می‌آید.
- ۱۲- «آ»، «یت»، «ات» و «ین» جمع، تکواژهایی هستند که از عربی وارد فارسی شده‌اند و ما به‌دلیل کاربرد فراوانشان، آن‌ها را در دستور فارسی به‌رسمیت می‌شناسیم و در شمارش تکواژها به حساب می‌آوریم.
- ۱۳- «باید» فعل است و به دو تکواژ «بای» (بن مضارع) و «-د» (شناسه) تجزیه می‌شود.
- ۱۴- «بر، در، فرو، ور، وا، باز، پس» پیش‌وندهای اشتقاقی فعل هستند که با فعل‌ها یا بن‌ها همراه می‌شوند و واژه‌های جدیدی می‌سازند؛ پس همیشه آن‌ها را تجزیه می‌کنیم.
- ۱۵- شناسه‌ی تهی در پایان فعل‌های سوم شخص مفرد ماضی- به‌جز ماضی التزامی- و فعل‌های دوم شخص مفرد امر و نهی به‌کار می‌رود؛ هم‌چنین شناسه‌ی سه فعل «است، هست، نیست» هم تکواژ تهی است. سوم شخص ماضی مستمر، ۲ تکواژ تهی دارد.
- ۱۶- در پایان مصدر کوتاه به‌کاررفته در فعل‌های آینده، شناسه‌ی تهی نداریم زیرا مصدر شناسه نمی‌گیرد.
- ۱۷- مصدر به‌همراه جزئی که در کنار آن می‌آید و معنای آن را کامل می‌کند، یک واژه به‌شمار می‌آید.
- ۱۸- هنگام شمارش واژه‌ها حتماً باید به ساده یا مرکب بودن فعل جمله توجه داشته‌باشیم.
- ۱۹- دقت داشته‌باشیم که مسند و فعل دو واژه‌ی جدا از هم هستند.

آزمون ۱

(زمان پیشنهادی: ۲۰ دقیقه)

۱- عبارت: «در سال‌های پیش با حماسه و انواع آن آشنا شدیم و آموختیم که حماسه شعری است داستانی با رنگ قومی که در آن حوادثی بیرون از حدود عادت یافت می‌شود.» از چند تکواژ و چند واژه ساخته شده است؟

۳۳-۴۰ (۱) ۳۲-۴۲ (۲) ۳۳-۴۴ (۳) ۳۴-۴۵ (۴)

۲- جمله‌ی: «تفاوت نوشته‌های علمی و ادبی را فراگرفتیم؛ اکنون عوامل سازنده‌ی آن را خواهیم آموخت.» چند تکواژ و چند واژه دارد؟

۱۶-۲۷ (۱) ۱۶-۲۶ (۲) ۱۷-۲۷ (۳) ۱۷-۲۶ (۴)

۳- عبارت: «نگاهی به تاریخ تحولات ملت‌های بافرهنگ و پیشرفته نشان می‌دهد که خرد رهنما و دستگیر آنان بوده است.» به ترتیب از چند تکواژ آزاد و چند تکواژ وابسته تشکیل شده است؟

۹-۲۲ (۱) ۱۰-۲۵ (۲) ۱۰-۲۳ (۳) ۸-۲۵ (۴)

۴- عبارت: «در محیطی که پادشاه ستم‌پیشه‌ی ماردوش پدید آورده بود، تاریکی و ظلم و بدمنشی بر همه‌جا چیرگی داشت و کسی ایمن و آسوده خاطر به‌سرنمی‌برد.» به ترتیب چند واژه و چند تکواژ اشتقاقی به‌کار رفته است؟

۵-۲۵ (۱) ۵-۲۷ (۲) ۶-۲۵ (۳) ۶-۲۷ (۴)

۵- عبارت «کتاب بینوایان هوگو، ماجرای مردم تیره‌روزی است که با دشواری‌های زندگی روبه‌رو بوده‌اند.» از چند تکواژ و چند واژه ساخته شده است؟

۳۰ (۱) ۲۹ (۲) ۲۸ (۳) ۳۱ (۴)

(سراسری، تهرپی-۱۸۵)

۶- تعداد تکواژهای کدام عبارت بیش‌تر است؟

- ۱) اگر هم رمان‌نویس رسالتی داشته باشد بهتر است به‌طور غیرمستقیم حرفش را بزند.
- ۲) فقدان نیروی ایمان عامل اصلی تمام ضعف‌ها در جوانب مختلف فرهنگ و ادب روزگار ماست.
- ۳) وظیفه‌ی نقد ادبی تجزیه و تحلیل و شکافتن مسائلی است که یک خواننده‌ی علمی از عهده‌اش برمی‌آید.
- ۴) همیشه شاهد این نکته بوده‌ایم که قله‌های ادب ما کسانی بوده‌اند که عمق انسانی کارشان جلب نظر می‌کند.

۷- در عبارت «دانش‌نامه‌ی ایران و اسلام شامل اطلاعات فراوان در تاریخ و فرهنگ ایران و حکومت اسلامی از روزگار کهن تا عصر حاضر است.» به ترتیب چند «واژه» و «تکواژ» وجود دارد؟

۳۴-۲۹ (۱) ۳۵-۲۹ (۲) ۳۴-۲۸ (۳) ۳۵-۲۸ (۴)

۸- تعداد تکواژها و واژه‌های عبارت «حیرت‌آفرینی یکی از ویژگی‌های شعر زیباست و بسیاری از تشبیهات در ذهن بشر شگفتی و حیرت می‌آفرینند.»، به ترتیب کدام است؟

۲۰-۳۲ (۱) ۲۱-۳۲ (۲) ۲۰-۳۳ (۳) ۲۱-۳۳ (۴)

پاسخ تحلیلی آزمون (۱)

۱- گزینه‌ی ۳ در / سال + ها / ی / پیش / با / حماسه * / و / انواع / - / آن / آشنا ** / شد + یم / و / آموخت + یم / که / حماسه / شعر + ی / است + Ø / داستان + ی / با / رنگ / - / قوم + ی / که / در / آن / حوادث + ی / بیرون / از / حدود / - / عادت / یافت + می + شو + - د ← ۳۳ واژه و ۴۴ تکواژ

* مطمئناً واژه‌ی «حماسه» از واژه‌ی «حماس» (جنبشی در فلسطین) مشتق نشده است! پس نباید آن را تجزیه کنیم. اگر هم به اشتباه آن را تجزیه کنیم، هیچ گزینه‌ای ما را به جواب نمی‌رساند و وادارمان می‌کند که در تجزیه‌ی تکواژها تجدیدنظر کنیم.

** «آشنا» مسند است و «شدیم» فعل گذرا به مسند.

۲- گزینه‌ی ۴ تفاوت / - / نوشت + ه + ها / ی / علم + ی / و / ادب + ی / را / فرا + گرفت + یم / اکنون / عوامل / - / ساز + - نده / ی / آن / را / خواه + یم + آموخت ← ۱۷ واژه و ۲۶ تکواژ

۳- گزینه‌ی ۲

نگاه + ی + به + تاریخ + - + تحول + ات + - + ملت + ها + ی + با * + فرهنگ + و + پیش + رفت + ه + نشان + می + ده + آ
آ و آ آ آ آ و آ و آ و آ و آ و آ

- د + که + خرد + ره + نما + و + دست + گیر + - + آن + ان ** + بود + ه + است + Ø ← ۲۵ تکواژ آزاد و ۱۰ تکواژ وابسته
و آ آ آ آ آ آ آ آ و آ و آ و آ و

* «با» در این جا ابتدای یک صفت آمده است، پس پیش‌وند و تکواژ وابسته است. (← تست آموزشی ۱)

** آنان: آن (ضمیر اشاره) + ان (نشانه‌ی جمع)
تکواژ آزاد تکواژ وابسته

۴- گزینه‌ی ۱

واژه‌ها: در + محیطی + که + پادشاه + - + ستم‌پیشه + ی + ماردوش + پدید آورده بود (فعل مرکب) + تاریکی + و + ظلم + و + بدمنشی + بر + همه + جا + چیرگی + داشت + و + کسی + ایمن + و + آسوده‌خاطر + به‌سرنمی‌برد (فعل مرکب) ← ۲۵ واژه
تکواژهای اشتقاقی: ۱- «ه» در «پدید آورده بود» ۲- «ی» در «تاریکی» ۳- «ی» در «بدمنشی» ۴- «گی» در «چیرگی» / ۵- «ه» در «آسوده‌خاطر»

انتخاب گزینه‌ی اول نشانه‌ی دقت کافی و دانسته‌های بسیار شماست، آفرین!

۵- گزینه‌ی ۱ کتاب / - / بی + نوا + یان (ان) / - / هوگو / ماجرا / ی / مردم / - / تیره + روز + ی / است + Ø / که / با / دشوار + ی + ها / ی / زنده + گی (ی) / رو + به + رو / بود + ه + اند ← ۱۸ واژه و ۳۰ تکواژ

۶- گزینه‌ی ۴

گزینه‌ی اول: اگر + هم + رمان + نویس + رسالت + ی + داشت + ه + باش + - د + به + تر + است + Ø + به + طور + - + غیر + - + مستقیم + حرف + ش + را + ب + زن + - د ← ۲۶ تکواژ

آزمون ۲

زمان پیشنهادی: ۲۰ دقیقه

(سراسری، ریاضی ۹۱)

۱- تعداد تکواژهای کدام عبارت بیش از سایرین است؟

- (۱) شیرین‌ترین لبخند بر لبان اراده‌ی پولادین تو جلوه‌گرسست.
- (۲) در گذرگه تاریخ ایستاده‌ای و بشریت رهگذار را می‌آشامانی.
- (۳) مردنی چون مرگ پیروزمندانها غبطه‌ی بزرگ زندگانی شد.
- (۴) و فلق، محرابی سرخگون است که تو در آن نماز صبح شهادت را گزارده‌ای.

(سراسری، زبان ۹۱)

۲- تعداد تکواژهای کدام عبارت بیش‌تر است؟

- (۱) عارفان راستین به کلی خود را باخته و حق را یافته‌اند.
- (۲) متصوفه برای تبیین لزوم مرشد بررسی‌های گسترده‌ای کرده‌اند.
- (۳) طبق نظریه‌ی صوفیان، گمراهان از الطاف حق بی‌نصیب نیستند.
- (۴) نیاز به راهنمای روحانی، مورد تأیید کلیه‌ی رهپویان عرفان است.

(سراسری، هنر ۹۱)

۳- در کدام عبارت، تعداد تکواژ بیش‌تر است؟

- (۱) خورشید به تدریج پایین می‌رود و سایه‌های ستون‌ها روی خاک این زمین درازتر می‌شود.
- (۲) این ستون‌های عظیم و بلند از دو هزار سال تا کنون هنوز پابرجا مانده است.
- (۳) اشیای این ناحیه که از ادامه‌ی بقا خسته‌اند، اکنون ناظر شبی دیگر خواهند بود.
- (۴) در این کوهستان، سردرها و ستون‌های بزرگ تراش‌خورده دیده‌می‌شود.

۴- عبارت «از زمینه‌های تازگی در آثار روزگار ما برداشت جدید از گذشتگان و بازسازی نوین آن‌هاست» به ترتیب چند

تکواژ و چند واژه دارد؟

- (۱) سی و سه - بیست و سه (۲) سی و چهار - بیست و یک (۳) سی و چهار - بیست و دو (۴) سی و پنج - بیست و دو

۵- در عبارت «آن آزاد مردانِ نامی و دلیران پهنه‌ی دلاوری دیری است، دامن از زندان خاک برچیده‌اند» چند تکواژ

وجود دارد؟

(هنر ۹۲)

- (۱) سی و یک (۲) سی (۳) بیست و نه (۴) بیست و هشت

۶- عبارت «بی‌شک» این شاعر توانا، فرمانروایی ملک سخن را با نگارش کتاب برجسته‌ی گلستان به خود اختصاص داده

است. چند تکواژ دارد؟

- (۱) سی و سه (۲) سی و پنج (۳) سی و شش (۴) سی و چهار